

RSn073 Čeština pro překladatele

9. Kompozice textu (textovost, členění textu, koherence, koheze)

Zbyněk Michálek

Osnova předmětu

- ▶ úvod a základní pojmy; zvuková stránka češtiny; grafická stránka češtiny; morfeematika
- ▶ lexikologie; principy slovotvorby a rozšiřování slovní zásoby češtiny
- ▶ tvarosloví substantiv, příslovcí a předložek
- ▶ tvarosloví adjektiv, zájmen a číslovek
- ▶ tvarosloví sloves, spojek, částic a citoslovcí
- ▶ skladba – věta a výpověď, valenční a závislostní syntax, větné členy
- ▶ skladba – shoda přísudku s podmětem, interpunkce, aktuální členění větné, odchylky od pravidelné větné stavby, zápor ad.
- ▶ stylistika – základní principy a pojmy, funkční styly
- ▶ **kompozice textu (textovost, členění textu, koherence, koheze)**

Minulá hodina

- ▶ nějaké otázky?
- ▶ domácí úkol

Obsah

Textovost

Sémantika textu

Členění (segmentace) textu

Syntax textu (nadvětná syntax, hypersyntax)

Koherence, koheze textu

Pragmatika textu

Intertextovost

Domácí úkol

Text, jeho vlastnosti, znaky

- ▶ text: nejčastěji psaný n. tištěný záznam jazykového projevu (ale lze vztahovat i k mluveným projevům)
- ▶ nejvyšší rovina jazykového systému
- ▶ termín „text“: musí splňovat určitá kritéria textovosti (tj. aby byl z komunikačního hlediska textem)
- ▶ v různých pracích se uvádějí různá kritéria, nejčastěji:
 - ▶ komplexnost (určitá posloupnost a hierarchie jednotek – slov, vět, odstavců, ...)
 - ▶ tematická a funkční jednota (= smysluplnost; tu lze leckdy zpochybnit, např. u spontánních projevů)
 - ▶ vnitřní organizovanost, uspořádanost, strukturovanost
 - ▶ koherence (sémantická, smyslová propojenost textových jednotek různými prostředky)
 - ▶ koheze (formální spojitost vět)

Text, jeho vlastnosti, znaky

- ▶ relativní uzavřenost, ohraničenost
- ▶ intencionalita, funkčnost, informativnost (text má nějakou funkci, je tvořen se záměrem)
- ▶ akceptabilita, přijatelnost (text by měl odpovídat obecným představám o textu)
- ▶ intertextualita (mezitextový vztah k jinému textu)
- ▶ „stylový soulad“ (integrační funkce stylu)

Několik dalších pojmů

- ▶ diskurz (nejč. soubor textů o určitém tématu apod.)
- ▶ komunikát (termín zdůrazňující zapojení textu do komunikační situace)
- ▶ promluva (č. termín, nejč. vztahován k mluveným projevům)
- ▶ jazykový projev (nejširší a nejčastější termín)

Obsah

Textovost

Sémantika textu

Členění (segmentace) textu

Syntax textu (nadvětná syntax, hypersyntax)

Koherence, koheze textu

Pragmatika textu

Intertextovost

Domácí úkol

Sémantika textu

- ▶ obsah (to, co nám text sděluje; nejde pouze o faktické údaje)
- ▶ význam (denotační, nocionální, věcný, faktický × pragmatický, konotační, emocionální)
- ▶ reference (texty odkazují k mimotextovým skutečnostem, k účastníkům apod.)
- ▶ informační jádro (invariant obsahu, průnik chápání textu jednotlivých účastníků)
- ▶ téma (koncentrát obsahu, zastřešující, stojí u vzniku textu, je rozvíjeno apod.; **hypertéma**) → členění na téma × réma
- ▶ smysl (může se lišit u jednotlivých účastníků)
- ▶ propozice (sémantická věta, sémantické jádro výpovědi), tektogramatika (hloubková, podkladová rovina větné stavby)
 - ▶ *Okno otevřel prudký náraz větru.* × *Okno bylo otevřeno prudkým nárazem větru.* × *Okno se otevřelo prudkým nárazem větru.*

Obsah

Textovost

Sémantika textu

Členění (segmentace) textu

Syntax textu (nadvětná syntax, hypersyntax)

Koherence, koheze textu

Pragmatika textu

Intertextovost

Domácí úkol

Členění (segmentace) textu

- ▶ vychází z kompozice textu
- ▶ mikrokompozice (spojování výpovědí) × makrokompozice (odvozena z žánrového modelu, útvaru)
- ▶ horizontální (lineární) členění (začátek – střed – konec; kapitoly, oddíly, odstavce apod.)
- ▶ vertikální (hloubkové) členění (hierarchizace dle významu, závažnosti částí: vsuvky, podčarové poznámky, přílohy, marginálie, velikost, barva, typ písma apod.)
- ▶ specifická členění:
 - ▶ dialog (repliky)
 - ▶ poezie (verše, strofy)
 - ▶ drama (promluvy postav × scénické poznámky)
 - ▶ aj.

Obsah

Textovost

Sémantika textu

Členění (segmentace) textu

Syntax textu (nadvětná syntax, hypersyntax)

Koherence, koheze textu

Pragmatika textu

Intertextovost

Domácí úkol

Syntax textu (nadvětná syntax, hypersyntax)

modifikace syntaktických konstrukcí v textu

- ▶ jazyková ekonomie × redundance
- ▶ redukce
 - ▶ apoziopeze (nedokončená výpověď) (*Uč se, nebo...*)
 - ▶ (situační, kontextová) elipsa (*Jsem pro.*)
- ▶ obohacování
 - ▶ vytýkání VČ (*Tu já mám rád, makovou.*)
 - ▶ parcelace (segmentace, rozčleňování) (*Ten Petr. Pořád ještě nepřišel.*)
 - ▶ kompletace (příčleňování) (*Ten Petr pořád ještě nepřišel. Tak dlouho.*)
 - ▶ parenteze (vsouvání) (*Ten Petr, i když jsem mu to říkal třikrát, pořád ještě nepřišel.*)
 - ▶ srov. translátologické postupy

Obsah

Textovost

Sémantika textu

Členění (segmentace) textu

Syntax textu (nadvětná syntax, hypersyntax)

Koherence, koheze textu

Pragmatika textu

Intertextovost

Domácí úkol

Koherence, koheze textu

- ▶ obojí značí soudržnost textu
- ▶ koherence: soudržnost hloubková, vnitřní, významová, sémantická, věcná, myšlenková, komunikační (= smysluplnost)
- ▶ koheze: soudržnost povrchová, formální
- ▶ → konektory
- ▶ reference
 - ▶ exoforická
 - ▶ endoforická
 - ▶ anafora × katafora
 - ▶ opakování (styl. nevhodné) × nahrazování (synonymem, hyperonymem, hyponymem, zájmenem, ...)
 - ▶ → řetězce (*žena, ona, ji, tu, její, paní Nováková, jeho matka, ...*)
- ▶ koheze
 - ▶ lexikální (↑ reference: opakování, synonyma, hyperonyma, deixe ...) × gramatická (spojky, koncovky přísudku, ...)
- ▶ pro koherenci často důležitý kontext

Obsah

Textovost

Sémantika textu

Členění (segmentace) textu

Syntax textu (nadvětná syntax, hypersyntax)

Koherence, koheze textu

Pragmatika textu

Intertextovost

Domácí úkol

Pragmatika textu

- ▶ pragmatická lingvistika, pragmalingvistika
- ▶ zkoumá užívání jazyka se zaměřením na uživatele, kontext, komunikační situaci, cíle, záměry, strategie, emocionálnost apod., ale i jazykovou manipulaci
- ▶ význam doslovný × zamýšlený („litera zákona × duch zákona“)
- ▶ termín presupozice (předpoklad)
 - ▶ *Včera mi umřela kočka.*
 - ▶ *Stále ještě nevíte, jaké si koupit auto?* – manipulace!
- ▶ čtyři konverzační maximy (pro vedení racionálního, konstruktivního, kooperativního dialogu)
 - ▶ kvantity (neřkej ani víc, ani míň)
 - ▶ kvality (nelži, říkej jen to, pro co máš podklady)
 - ▶ relevance (říkej jen to, co je v dané situaci relevantní)
 - ▶ způsobu (mluv jasně, srozumitelně, jednoznačně)

Pragmatika textu

- ▶ → argumentační fauly/klamy, řečnické triky (*Nenašly se žádné důkazy, že ve vesmíru je život, proto život ve vesmíru neexistuje. Neexistence důkazu není důkaz neexistence.*)
- ▶ maximy jsou porušovány běžně → ironické konfliktní dialogy, manipulace
- ▶ maximy jsou porušovány i kvůli principu zdvořilosti (eufemismy, bílá lež, litotes, ...)

Obsah

Textovost

Sémantika textu

Členění (segmentace) textu

Syntax textu (nadvětná syntax, hypersyntax)

Koherence, koheze textu

Pragmatika textu

Intertextovost

Domácí úkol

Intertextivost

- ▶ mezitextové navazování
- ▶ (téměř) žádný text neexistuje izolovaně, každý je vztažen k jiným textům
- ▶ typy intertextivosti
 - ▶ citát/citace (uvozovky, uvozovací věty, kurziva, *prý*, *že*, *jak říká*, *podle*, ...)
 - ▶ parafráze (citát vlastními slovy, bez uvozovek, bez kurzivy)
 - ▶ oba zdroj!
 - ▶ plagiát (neuvedený, nepřiznaný zdroj, autor)
 - ▶ aluze (narážka, odkaz; možnost neodhalení)
 - ▶ parodie (směšné, satirické přetvoření)
 - ▶ imitace (nápodoba)
 - ▶ adaptace (též v translatoologii)
 - ▶ remake

Obsah

Textovost

Sémantika textu

Členění (segmentace) textu

Syntax textu (nadvětná syntax, hypersyntax)

Koherence, koheze textu

Pragmatika textu

Intertextovost

Domácí úkol

Domácí úkol, cvičení

▶ kontrola

Děkuji za pozornost.